GGD Fryslân
Harlingertrekweg 58
Leeuwarden
Postbus 612
8901 BK Leeuwarden
t. 088 22 99 222
info@ggdfryslan.nl
www.ggdfryslan.nl

Gemeente Weststellingwerf
College van Burgemeester & Wethouders
Postbus 60
8470 AB, Wolvega

Datum	Uw mail van	Ons kenmerk	Bijlagen
1 juli 2024	18 juni 2024		Geen
		Behandeld door [redacted]	Doorkiesnummer …
Onderwerp		E-mail	
Advies Lelieteelt & Gewasbeschermingsmiddelen		[redacted]	

Geachte burgemeester en wethouders van gemeente Weststellingwerf,

De gemeente Weststellingwerf heeft GGD Fryslan gevraagd advies uit te brengen over de gezondheidseffecten van bestrijdingsmiddelen die gebruikt worden bij de lelieteelt. Dit in verband met een mogelijk voorbereidingsbesluit over het tegengaan van nieuwe lelieteelt in de gemeente.

GGD Fryslân is vanuit de Wet Publieke Gezondheid (wpg) een wettelijk adviseur voor de Friese gemeentes met het doel de gezondheid van de inwoners van de gemeente te beschermen en te bevorderen.

Zorgen van omwonenden
De afgelopen jaren zijn de zorgen in de maatschappij over bestrijdingsmiddelen die gebruikt worden in de landbouw (waaronder lelieteelt) op de gezondheid van gebruikers, maar zeker ook omwonenden, toegenomen. Dat naar aanleiding van diverse wetenschappelijke studies binnen en buiten Nederland en naar aanleiding van rechtszaken tegen gebruikers van bestrijdingsmiddelen door omwonenden. In een aantal van de internationale studies werden aanwijzingen gevonden voor een verband tussen blootstelling aan bestrijdingsmiddelen en de ziekte van Parkinson en ontwikkelingsstoornissen bij kinderen. In dit advies wordt uiteengezet hoe sterk het bewijs voor deze verbanden is, wat de blootstelling van omwonenden aan bestrijdingsmiddelen die bij de lelieteelt gebruikt worden is en wat ons gezondheidskundig advies met betrekking tot bestrijdingsmiddelen en lelieteelt is.

Bewijs schadelijke effecten bestrijdingsmiddelen voor gebruikers en omwonenden
In literatuur in het buitenland zijn sterke aanwijzingen gevonden voor een verband tussen bestrijdingsmiddelen en neurodegeneratieve ziekten. Te denken valt aan de ziekte van Parkinson, Alzheimer of ALS. Dit geldt vooral voor beroepsmatige bootstelling. Deze onderzoeken kenden wel hun beperkingen, waardoor een oorzakelijk verband tussen de middelen en neurodegeneratieve ziekten (nog) niet vastgesteld kan worden. Zo is de blootstelling van de onderzochte mensen aan de middelen onduidelijk. Met andere woorden, het is niet duidelijk hoeveel ze van de middelen binnen hebben

gekregen. Daarnaast werden vaak groepen middelen onderzocht en is het dus niet vast te stellen welk middel zorgde voor het verband dat werd gevonden.

In Nederland zijn er door het RIVM in 2018 en 2020 gezondheidsverkenningen gedaan bij omwonenden van gronden met specifieke gewassen [1]. Deze onderzoeken lieten een wisselend beeld zien. Mensen binnen 250 meter landbouwpercelen leken gezonder dan mensen die verder weg wonen. Dit kan met leefstijl te maken hebben. Echter er waren ook een aantal verbanden (zoals de ziekte van Parkinson in de buurt van fruitteelt) die wel gezien werden, maar niet robuust waren om conclusies uit te trekken.

Naast onderzoek naar gezondheidseffecten in de buurt van landbouwgronden is er ook onderzoek gedaan naar de blootstelling aan bestrijdingsmiddelen, het zogenaamde Onderzoek Bestrijdingsmiddelen en Omwonenden (OBO)[2]. Dit onderzoek richtte zich specifiek op de bollenteelt. Hierin werden bestrijdingsmiddelen in de lucht rondom de woningen, in het huisstof van de woningen en in de urine van omwonenden teruggevonden. Meer bestrijdingsmiddelen werden gevonden bij omwonenden binnen 250 meter ten opzichte van mensen die op meer dan 500 meter van de bollenvelden wonen. Echter, blootstelling vanuit de omgeving draagt voor een klein deel bij aan de totale blootstelling aan bestrijdingsmiddelen. Vermoed wordt, dat andere bronnen zoals voeding voor een belangrijk deel bijdragen aan de blootstelling.

Lelieteelt

Er is geen onderzoek beschikbaar van gezondheidsrisico's van specifiek de lelieteelt. Wel is duidelijk dat van alle soorten landbouw, de lelieteelt per hectare het meeste bestrijdingsmiddelen per hectare gebruikt[3]. Gezondheidseffecten van welke stof dan ook hangen altijd af van de hoeveelheid van een stof die mensen binnenkrijgen. Daarom lopen omwonenden die voor langere tijd naast percelen wonen waar lelieteelt plaatsvindt, theoretisch een hoger risico dan bij teelt van andere gewassen. De laatste jaren zijn er wel technieken ontwikkeld om het gebruik van bestrijdingsmiddelen bij de lelieteelt drastisch terug te dringen, door bijvoorbeeld alleen het laatste jaar van de teelt in het open veld plaats te laten vinden[4]. De vraag is alleen of dit commercieel ook van de grond komt.

Onzekerheden in het onderzoek en toelating van bestrijdingsmiddelen

Er zijn een aantal hiaten in de onderzoeken rondom bestrijdingsmiddelen en hun effecten op omwonenden. Voor onderzoeken uit het buitenland geldt dat de blootstelling van de onderzochte populatie niet duidelijk is, waardoor het niet direct te vergelijken is met de Nederlandse situatie. Er kan niet vastgesteld worden of we in Nederland dezelfde situatie hebben als in het buitenland, of we dergelijke gezondheidseffecten ook in Nederland kunnen verwachten en bij welke groep mensen. Het gezondheidsonderzoek in Nederland zelf heeft ook geen duidelijk antwoord op die vraag kunnen geven.

De toelatingsprocedure van bestrijdingsmiddelen kent ook tekortkomingen doordat bepaalde aandoeningen (zoals neurodegeneratieve ziekten) niet voldoende zijn meegenomen.[5]. Daarnaast gaat de toelating of herbeoordeling van een bestrijdingsmiddel over de effecten van dat enkele middel. Het is onbekend wat de effecten zijn van de combinatie van stoffen op omwonenden.

---

[1] https://www.rivm.nl/publicaties/health-survey-on-people-living-in-direct-vicinity-of-agricultural-plots-additional
[2] https://www.rivm.nl/documenten/onderzoeksrapport-obo
[3] https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/02/landbouw-gebruikt-minder-gewasbeschermingsmiddelen
[4] https://www.wur.nl/nl/onderzoek-resultaten/onderzoeksinstituten/plant-research/glastuinbouw/show-glas/leliebollen-kweken-kan-sneller-en-milieuvriendelijker.htm
[5] https://www.rivm.nl/publicaties/gewasbeschermingsmiddelen-en-neurodegeneratieve-ziekten-mogelijkheden-om

Meer onderzoek is nodig om de relatie tussen bestrijdingsmiddelen en de gezondheid van omwonenden accurater te bepalen, maar de huidige stand van kennis heeft er in ieder geval toe geleid dat Nederland, samen met andere landen, adviseert om de Europese toelatingsprocedure voor bestrijdingsmiddelen te herzien. Daarnaast loopt er een grote, internationale studie met meerdere onderzoekslijnen naar onder andere de effecten door combinaties van bestrijdingsmiddelen en naar de blootstelling van bestrijdingsmiddelen aan agrariërs, omwonenden en consumenten[6].

We kunnen dus niet stellen dat als een middel is toegelaten, nadelige gezondheidseffecten voor omwonenden niet aan de orde zijn.. Verbetering van de toelatingsprocedure is volgens de Gezondheidsraad nodig, maar dat is complex en kost veel tijd. Daarom pleit ze voor toepassing van het voorzorgsbeginsel en adviseert ze om vooral de aanpak van verduurzaming van de gewasbescherming voort te zetten en te intensiveren[7]. Streven naar een zo laag mogelijke blootstelling aan gewasbeschermingsmiddelen is het uitgangspunt volgens zowel de Gezondheidsraad als de GGD.

Advies
De GGD adviseert een zo laag mogelijke blootstelling voor omwonenden aan bestrijdingsmiddelen. Gezien de grote hoeveelheid bestrijdingsmiddelen die worden gebruikt bij de conventionele lelieteelt, is dat bij deze teelt van groot belang. Vermindering van blootstelling van omwonenden kan door methodes te gebruiken voor lelieteelt waarin niet of nauwelijks bestrijdingsmiddelen worden gebruikt of door een zo groot mogelijke afstand aan te houden tussen landbouwgrond waarop gewassen worden verbouwd die met bestrijdingsmiddelen worden behandeld en gevoelige bestemmingen als woningen en scholen. Wanneer in een gemeente het aantal gronden waarop conventionele lelieteelt plaatsvindt toeneemt, wordt het moeilijker de afstand met gevoelige bestemmingen groot te houden. In dat licht valt het voorbereidingsbesluit om nieuwe lelieteelt tegen te gaan vanuit gezondheidskundig oogpunt goed te billijken.

Mocht u naar aanleiding van ons advies een nadere toelichting willen, dan kunt u hiervoor contact met ons opnemen. De contactgegevens vindt u bovenaan in deze brief.

GGD Fryslân blijft als adviespartner in de publieke gezondheid graag betrokken bij deze en andere ruimtelijke plannen en ontwikkelingen binnen gemeente Weststellingwerf.

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Team Milieu en Gezondheid, GGD Fryslan
[redacted]

[6] https://sprint-h2020.eu/index.php/project-information/work-packages
[7] https://www.gezondheidsraad.nl/documenten/adviezen/2020/06/29/vervolgadvies-gewasbescherming-en-omwonenden